

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER
ARABISKA

Islam, väst och patriarkatet

Den egyptiska debatten om
Familjelagstiftningen

Karolina Lindén, 890616-5603
2010-07-21

Kandidatuppsats Arabiska, 15hp
Handledare: Pernilla Myrne
Kontakt: karolina.linden@gmail.com

Sammanfattning

Egyptens familjelagstiftning baseras på šarī‘alag som har sin tolkningsgrund i den sunnitiska hanafitiska lagskolan, men innehåller också inslag ur den shafi‘itiska-, den malikitiska- och den hanbalitiska skolan. Ett äktenskap är inom islamsk rättstradition ett avtal mellan två parter. Maken är skyldig att försörja sin hustru och sina barn och kvinnan är skyldig att lyda sin make. Om kvinnan skall ha rätt arbeta, studera eller lämna hemmet utan sin makes tillstånd måste detta vara inskrivet i äktenskapskontraktet. En man har alltid rätt att skilja sig från sin hustru medan hustrun kan skilja sig från sin make under förutsättning att hon säger upp sina finansiella rättigheter. Rättsliga tvister som berör familjelagstiftningen tas upp i familjedomstolen.

Denna uppsats har som syfte att undersöka hur tre egyptiska partier; Nationaldemokratiska partiet (NDP), Nya Wafd-partiet och Muslimska brödraskapet, ser på familjelagstiftningen jämfört med två egyptiska kvinnoorganisationer; Egyptian Center for Women’s Rights och Musawah. Jämförelsen görs utifrån det material som finns tillgängligt på organisationernas hemsidor.

Debatten kring familjelagstiftningen sitter fast i debatten om lagsystemets identitet (religiös eller sekulär grund), synen på familjens roll i samhället och synen på kön. I synen på familjelagstiftningen råder konsensus mellan NDP, Nya Wafd-partiet och kvinnoorganisationerna. Alla fyra framhåller att det finns problem med den nuvarande lagstiftningen. NDP är den organisation som är mest konkret och menar att alla de olika lagar som berör äktenskap skall sammanföras under en enda lag. Nya Wafd-partiet skriver att de vill ha en lag fri från diskriminering mot kvinnor och kvinnoorganisationerna vill ha ett lagsystem som uppfyller konventionen kring kvinnors mänskliga rättigheter och lyfter fram problem med att det saknas straff för makar som inte uppfyller domstolens beslut liksom problem med utbredd korruption. Muslimska brödraskapet förordar inga förändringar i den nuvarande lagstiftningen men poängterar att kvinnas rätt att arbeta, studera och lämna hemmet skall vara upp till maken och inte regleras i lagtext.

Innehållsförteckning

TRANSKRIPTIONSLISTA	3
TERMER	4
INLEDNING OCH SYFTE	5
MATERIAL OCH METOD	5
AVGRÄNSNINGAR	6
BAKGRUND	8
ÄKTENSKAPS- OCH SKILSMÄSSOLAGSTIFTNINGEN	14
DET LAGFÖRDA ÄKTENSKAPET	15
<i>Regler för äktenskap</i>	15
KVINNOORGANISATIONER OCH PARTIER	17
<i>Egyptian Center for Women's Rights</i>	18
PARTIER	18
<i>Nationaldemokratiska partiet (NDP)</i>	19
<i>Nya Wafd-partiet (NWP)</i>	19
<i>Muslimska brödrskapet</i>	20
AVHANDLING	20
DEBATTEN KRING FAMILJELAGSTIFTNING I EGYPTEN	20
<i>Det egyptiska lagsystemets identitet</i>	21
<i>Familjens roll i Egypten</i>	25
UNDERSÖKTA PARTIER OCH ORGANISATIONER	28
<i>Nationaldemokratiska partiet (NDP)</i>	28
<i>Nya Wafd-partiet</i>	30
<i>Muslimska brödrskapet</i>	31
<i>Musawah</i>	35
<i>Egyptian Center for Women's Rights</i>	39
DISKUSSION	40
SLUTSATS	43
REFERENSER OCH KÄLLOR	44
HÄNVISNING TILL KÄLLOR PÅ INTERNET	45

Transkriptionslista

ا	ā
ب	b
ت	t
ث	t̤
ج	j
ح	ħ
خ	x
د	d
ذ	d̤
ر	r
ز	z
س	s
ش	š
ص	ṣ
ض	ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	g
ف	f
ق	q
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
ه	h
و	w, ū
ي	y, ī
ء	’

Termer

ahliyya – lag, domstol

Feminism – Ideologi som verkar för kvinnors jämställdhet med män. Menar att kvinnor är strukturellt underordnade män och att detta asymmetriska maktförhållande skall förändras. Har två undergrupper: likhetsfeminism och särartsfeminism.

Likhetsfeminism – Menar män och kvinnors biologiska skillnader inte legitimerar traditionella könsroller eller kvinnors strukturella underordning. Alla människor bör tillåtas välja fritt utan att begränsas av sitt kön.

Särartsfeminism – Menar att män och kvinnors biologiska skillnader ger könen olika roller som kompletterar varandra. Det kvinnliga sysslorna måste uppvärderas för att kunna nå jämställdhet mellan könen.

mahr – brudpengar

ma'dūn- officiell äktenskapsförrättare

milliyya – religiös domstol för kristna och judar

nafaqa – hemgift, levnadskostnad. Syftar på att maken har en skyldighet att försörja sin fru

NGO – non-governmental organisation. En organisation som inte finansieras av statliga medel.

ṭalāq – skilsmässa där mannen använder sin lagstadgade rätt att skilja sig från sin hustru

ṭalāq raj'ī - en återkallerlig skilsmässa

ṭalāq ba'in – en oåterkallelig skilsmässa

ṭalīq- skilsmässa som en domstol beslutar om efter konflikt mellan makarna

xul' – skilsmässa på hustruns initiativ

Inledning och syfte

Sedan Egypten bildades har det förts en hård och högljudd debatt för att stärka kvinnors rättigheter.¹ Familjelagstiftningen är en av debattens kärnpunkter, eftersom maken efter ingått äktenskap råder över sin frus eller sina fruars rättigheter.² Feministerna under 1900-talets början försökte förbjuda månggifte, eftersom de ansåg att det var otidsenligt.³ Reformerna drevs igenom av sekulära nationalisterna och islamiska omdanare.⁴ Familjelagstiftningen regleras idag av šarī‘alag och jämställdhetsdebatten har inte tystnat. I författarens vetenskap är det här den första uppsatsen på svenska att kartlägga den moderna jämställdhetsdebatten i Egypten. Denna kartläggning sker med utgångspunkt i familjelagstiftningen med fokus på några partier och organisationers tankar kring lagstiftningen.

Frågeställning

Hur ser den rådande debatten kring familjelagstiftningen ut idag? Hur ser de egyptiska kvinnoorganisationerna och partierna på familjelagstiftningen? Vad vill de förändra, om något? Skiljer sig organisationerna åt i sin syn på lagstiftningen?

Material och metod

Den här uppsatsen grundar sig på den information som finns tillgänglig på hemsidorna tillhörande partierna *al-ḥizb al-dimuqrati al-waṭani*, Nationaldemokratiska partiet

¹ Welchman 2007

² Johansson 2002: 22

³ Welchman 2007:77

⁴ Brier 2005: 463

(www.ndp.org.eg), *ḥizb al-Wafd al-jadīd*, Nya Wafd-partiet (www.alWafd.org) och *al-ixwān al-muslimūn*, Muslimska brödraskapet (www.ikhwanweb.com) samt kvinnoorganisationerna *Musawah*, Jämställdhet (www.musawah.org) och *al-markaz al-maṣrī li-ḥuqūq al-mar'a*, Egyptiska centrat för kvinnors rättigheter eller Egyptian Center for Women's Rights (ecwronline.org). Hemsidorna innehåller en presentation av organisationerna, sidor med åsiktsbanker med politiska ställningstaganden, ett nyhetsflöde med för organisationen relevanta händelser och kontaktuppgifter. Partiernas hemsidor presenterar däröver sina parlamentariker och politiker på en särskild sida medan kvinnoorganisationernas hemsidor har sidor med bakgrundsinformation om kvinnors situation i landet och information om pågående eller avslutade kampanjer. Hemsidorna har en arabisk och en engelsk version, där den engelska innehåller en översatt sammanfattning av den arabiska sidan.

En jämförande metod används för att ställa materialet från de olika hemsidorna mot varandra.

Avgränsningar

Den egyptiska familjelagstiftningen är, till skillnad från den övriga lagstiftningen, religiöst grundad. Familjelagstiftningen bygger på *šarī'alag*, men denna är inte obligatorisk för utövare av andra religioner än islam, de följer sin egen tros regler, enligt § 17 lag 1:2000.⁵ Min analys gäller den muslimska befolkningens lagstiftning. Den kristna och judiska befolkningens regler och lagar ligger utanför den här uppsatsens ramar.

I Egypten finns det två typer av äktenskap och dessutom en tredje typ som erkänns men inte kan ingås (se Bakgrund). Min analys kommer att fokusera på *jawāz al-qānūn*, det lagförda äktenskapet, eftersom det är det som föreskrivs i lagtexten. Lagtexten som beskrivs i den teoretiska bakgrunden är avsedd att vara en översiktlig presentation av

⁵ Johansson 2002:11

lagstiftningen och återger inte att alla regler som finns. Det som presenteras är ett urval av det som har störst relevans för uppsatsen.

Islah Jad skriver i sin artikel *The NGO-isation of Arab Women's Movements*⁶ att en av de mest framträdande trenderna inom den feministiska rörelsen i arabvärlden är antalet NGO:er ökar snabbt.⁷ Jad menar att en NGO har mindre möjligheter att påverka den politiska utvecklingen, eftersom den saknar förmågan att organisera ett stort antal människor.⁸ Istället för att arbeta, som en organiserad rörelse gör, med organisering och mobilisering på lokal nivå, använder sig NGO:er främst av moderna och globala kommunikationsmedel som media, workshops och konferenser. NGO:er arbetar i projekt och har oftast som mål att utbilda och agitera, snarare än att organisera och mobilisera människor.⁹

Med bakgrund i Jads resonemang har jag valt att låta min undersökning ha sin grund i två NGO:er; en lokal *Egyptian Center for Women's Rights* och en internationell *Musawah*, två partier; regeringspartiet *Nationaldemokratiska partiet* och det största oppositionspartiet *Nya Wafd-partiet* samt det förbjudna partiet *Muslimska brödrskapet*. Anledningen till detta är att jag dels vill få med NGO:ernas syn som agitatorer både lokalt och internationellt. Parlamentspartierna finns med för att i analysen representera den lagstiftande makten och Muslimska Brödrskapet för att få med en organisation som verkar för ett större inflytande för islamska värderingar.

⁶ Ur *Review of Women's Studies* nr 2 (2004)

⁷ Jad 2004:42

⁸ Jad 2004:50

⁹ Jad 2004:49

Bakgrund

Termer

Sharia, eller Šarī‘a med arabisk stavning, är ett ord med många betydelser. Den tidigaste betydelsen anses vara ”vägen till källan till öknen” och har betydelsen av att religiöst och moraliskt gå den rätta vägen. Šarī‘a kan också ha betydelsen som motsvarar dīn, ”religion”, till exempel betyder Šarī‘a Mūsā judendom. Jan Hjärpe menar i sin bok *Sharī‘a* att den mest väsentliga betydelsen är ”lag med gudomlig sanktion”. Šarī‘a betecknar alltså den islamska religiösa lagen. Šarī‘a kan också ha en liknande betydelse som *fiqh*.¹⁰

Termen *fiqh* betecknar den islamska rättsvetenskapen men betyder ursprungligen ”förståelse” eller ”insikt”. Fiqh innehåller de metoder som används för att härleda regler ur den gudomliga lagen och göra dem till konkreta regler i ett lagsystem.¹¹

De fyra rättskällorna

Inom fiqh finns fyra rättskällor som används för att härleda de islamska lagarna. De fyra rättskällorna för att göra detta är koranen, sunna, konsensus mellan lärde och analogi.

Koranen är den rättskälla som har störst dignitet inom islam. Koranen anses vara Guds direkta tal till människorna genom profeten Muhammed. Den innehåller 114 suror med sammanlagt 6342 verser, varav 500 har med lag och rätt att göra.¹² Koranen har högst

¹⁰ Hjärpe 2005:30-31

¹¹ Hjärpe 2005:31

¹² Nasir 1990:20

normativ status som rättslig källa, men när det gäller tolkning, innebörd och tillämpning är det nödvändigt för juristerna att använda sig av ytterligare källor.¹³

Sunna är den näst tyngsta auktoriteten i islamskt rättsväsende. Islams praktiska religionsutövning och tolkningen av koranen vilar på sunnan. *Sunna* hade i förislamisk arabiska betydelsen ”sed” eller ”sedvänja”. Betydelsen ändras efter Muhammeds tid till ett mer normerande begrepp i betydelsen ”den accepterade seden”. Sunna innehåller utsagor om Mohammeds uttalanden samt hans handlingar.¹⁴

Det tredje rättskällan är konsensus eller samtycke. De som ska komma överens är de lärde i den muslimska gemenskapen. Det råder delade meningar inom den islamska gemenskapen om konsensus får användas som en juridisk källa eller inte. Ursprunget till denna rättskälla är att Muhammed skall ha sagt att hans samhälle aldrig kommer enas om något felaktigt.¹⁵

Den fjärde och sista rättsliga källan är analogi. Analogi används när en situation uppstår som inte finns beskriven i koranen eller sunnan. Man löser problemet genom att titta på ett annat känt fall med liknande omständigheter och använder det som modell för den nya situationen. Alla muslimska inriktningar godkänner inte användandet av analogi.¹⁶

De muslimska lagskolorna

Lagskolorna startade under 800-talet när muslimska domare och lärde gick ut i det islamska imperiet för att få de existerande lagarna att överensstämja med islams etiska

¹³ Hjärpe 2005:123

¹⁴ Hjärpe 2005:125f, Nasir 1990:20-21

¹⁵ Nasir 1990:22

¹⁶ Nasir 1990:23f

ståndpunkter. Dessa vetenskapsmän slog sig ned på olika platser i det islamska riket och startade varsin lagskola. Skolorna fick namn efter sina grundare och startades i bland annat Mecka, Egypten och Irak. De skolor som har överlevt till modern tid är den hanafitiska-, den shafi'itiska-, den malikitiska- och den hanbalitiska skolan.¹⁷ Det osmanska riket, där Egypten ingick, hade den hanafitiska skolan som officiell norm, men även de andra skolorna har haft betydelse i Egypten.

Mellanösterns rättsutveckling i modern tid

I sin bok *Women and Muslim Family Laws in Arab States* delar Lynn Welchman upp utvecklingen av Mellanösterns familjelagstiftning i tre faser. Den första fasen handlar om att länderna/rikena börjar röra sig mer och mer mot kodifierad lag och bort från systemet där domarna dömer efter eget omdöme och med bakgrund i rådande juridisk praxis. Tydligast är här att Ottomanska riket fastställer Ottoman Law of Family Rights och Law of The Šarī'a 1917. Andra fasen börjar kring 1950-talet när även familjelagstiftningen kodifieras. Nu stiftas de lagar som lägger grunden för familjelagstiftningen. Tredje fasen är slutet av 1900-talet fram tills idag. Här kommer förstärkningar av lagarna och ökat skydd av kvinnor på ett tydligare sätt in i lagstiftningen.¹⁸

Welchmans uppdelning av Mellanösterns länders familjejuridiska utveckling visar att det inte är vattentäta skott mellan olika länder i Mellanöstern, utan att fenomenen uppträder ungefär samtidigt i hela regionen.

Egyptens familjerättsliga utveckling

¹⁷ Lapidus 2002:85

¹⁸ Welchman 2007:13-19

I Egypten uppstod under 1850-talet ett behov av lagreformer eftersom det osmanska riket behövde en mer effektiv byråkrati för att möta den ekonomiska och militära situationen.¹⁹ 1875 utkom en sammanfattning av den stora mängd juridisk litteratur som varje domare behövde sätta sig in i för att döma korrekt i familjerättsliga mål. Denna sammanfattning hade den hanafitiska lagskolan som grund med tillägg från de övriga lagskolorna. Detta gjorde att ingen av lagskolorna helt kunde stå bakom lagkoden. Det var inte heller bindande för domarna att följa den, vilket gav den en semiofficiell status. Fram till slutet av 1800-talet fanns varken familjelagstiftning eller familjedomstolar i Egypten. Familjeärenden sköttes av šarī'adomstolar med grund i islamsk lag. Startskottet för Egyptens moderna lagstiftning kom 1883, när britternas ockupation hade pågått ett år. Britterna införde den egyptiska civilrätten som bygger på Napoleonlagen. De införde också nya nationella domstolar (ahliyya). Dessa domstolar ansvarade för affärs- och brottmål, medan ansvaret för familjeärenden behölls av de gamla šarī'adomstolarna för muslimer och milliyyadomstolarna för judar och kristna.²⁰

1917 kom den första kodifierade osmanska familjelagstiftningen.²¹ Familjelagstiftningen dröjde till början av 1900-talet och drevs då på av den folkliga opinionen som fått influenser från väst.²²

Ottoman Law of Family Rights och Law of The Šarī'a implementerades aldrig i Egypten.²³ Lagarna som kodifierar den egyptiska familjelagstiftningen kom istället 1920, 1923 och 1929. Dessa lagar lade grunden för familjerätten och utformades av en kommitté av muslimska lärde från olika trosinriktningar. Lagarna höjde minimiåldern

¹⁹ Johansson 2002:16

²⁰ Brier 2005:463

²¹ Shaham 1991:14

²² Johansson 2002:17

²³ Welchman 2007:13

för äktenskap, gjorde det obligatoriskt att registrera ingångna äktenskap, gav en hustru rätt att begära *ṭatlīq* på grund av skada och rationaliserade mäns rätt att ta ut *talāq*. Dessa lagar var till stor del ett resultat av organisationen *Egyptian Feminist Union*. Förutom de lagar som kom till arbetade de egyptiska feministerna hårt för att förbjuda månggifte och göra alla skilsmässor till en juridisk angelägenhet, men misslyckades.²⁴

De lagar som stiftades på 1920-talet förblev i stort sett oförändrade fram till 1970-talet. 1931 avsade sig egyptiska domstolar skyldigheten att höra något mål gällande ett oregistrerat äktenskap. President Nasser avskaffade šarī‘adomstolarna 1955 och införlivade dem istället i de nationella domstolarna.²⁵

1979 kom nästa stora reform. De lagar som stiftades kallades i folkmun ”Jihans lag”, efter president Anwar Al-Sadats fru Jihan Al-Sadat. Fruar fick rätt att behålla hemmet efter skilsmässa så länge de hade vårdnaden om barnen, rätten att bli meddelade om att de blivit frånskilda samt rätt att begära skilsmässa om maken tog sig ytterligare en fru. Lag 44 år 1979 krävde att män skulle registrera alla skilsmässor. Inga rättsliga effekter skulle träda i kraft förrän registreringen ägt rum. Lagarna kritiserades hårt av islamister som hävdade att lagarna stred mot šarī‘a.²⁶

1985 reviderades Jihans lag. Det hade rått stor debatt kring rätten att behålla hemmet mot bakgrund av den svåra bostadssituationen i Egypten. Lagen ändrades till att kvinnan hade rätt till ett eget boende, men inte nödvändigtvis det hem hon bott i under

²⁴ Brier 2005:463-464

²⁵ Welchman 2007:13,56 och Brier 2005:463-464

²⁶ Brier 2005:464, Welchman 2007:131

äktenskapet. Även lag 44/1979 om effekterna av skilsmässa reviderades så att enbart ekonomiska konsekvenser av skilsmässan fick äga rum efter registreringen.²⁷

1999 upphävdes den lag som gjorde det möjligt för en våldtäktsman att gå fri från straff om han gifte sig med sitt offer.²⁸

År 2000 antog det egyptiska parlamentet *Law on the Reorganization of Certain Terms and Procedures of Litigation in Personal Status Matters*, Lagen om Omorganisation av vissa villkor och förfaranden vid tvister i frågor rörande personlig status, ett tillägg till den rådande lagsamlingen för familjerätt. Detta var kulmen efter 15 års arbete för en mängd kvinnoorganisationer. Skilsmässotypen xul‘ infördes.²⁹

År 2004 infördes särskilda Familjedomstolar (lag 10 år 2004).³⁰

Egyptisk familjelagstiftning idag

Det egyptiska lagsystemet är uppdelat i två. Lagsystemet är sekulärt och bygger på den franska civilrätten, medan familjerätten för den muslimska befolkningen bygger på šarī‘a-lag.³¹ Alltså är alla frågor som rör giftermål, skilsmässa, arv och liknande reglerat i lagtext som bygger på šarī‘alag.

²⁷ Welchman 2007:123,132

²⁸ Utrikespolitiska institutets Landguide\Egypten\sociala förhållanden (elektronisk resurs 2010)

²⁹ Brier 2005:465

³⁰ Welchman 2007:157

³¹ Brier 2005:463

Hjärpe menar dock att Egypten har ett friare förhållningssätt till šarī‘alag och traditionell fiqh än andra muslimska länder. Parlamentet har mer spelrum att stifta lagar än i andra muslimska länder, eftersom konstitutionen från 1980:s andra artikel lyder:

/.../ den islamska šarī‘as principer utgör huvudkällan för lagstiftningen.

Hjärpe menar att just ordvalet *principer* innebär att det egyptiska parlamentet inte är knutet till en särskild muslimsk inriktning eller traditionell jurisprudens. Det är det egyptiska parlamentet som avgör vad som kan anses vara i enlighet med šarī‘a eller inte. Parlamentet kan om de önskar rådfråga Egyptens stormufti, som är specialist i frågan, men måste inte göra så. Skulle lagförslaget eller lagen förbjuda en religiös plikt eller påbjuda ett religiöst förbud har Högsta domstolen, som fungerar som konstitutionsdomstol, rätt att ogiltigförklara det. Hjärpe menar dock att det viktiga är att de som fattar de här besluten är jurister och inte teologer. Detta gör systemet mer liberalt och reformvänligt än länder som är hårdare knutna till traditionell fiqh och religiösa lagtolkare.³²

Äktenskaps- och skilsmässolagstiftningen

I Egypten finns två typer av äktenskap: det lagförda äktenskapet *zawāj al-qānūn* och det hemliga eller inofficiella äktenskapet *zawāj al-‘urfi*. Officiellt erkänns inte ‘urfi-äktenskapet, men sedan lagändringen år 2000 kan det upplösas officiellt. ‘urfi-äktenskapet innebär att två personer upprättar ett äktenskapskontrakt utan att registrera det hos staten.³³ Förr förknippades ‘urfi-äktenskapet med rika äldre män som i hemlighet tog sig ytterligare en hustru men idag har det blivit vanligare att även unga ingår denna typ av giftermål. Anledningarna till detta är att det är dyrt att ingå äktenskap och det är svårt att hitta en gemensam bostad för de nygifta att bo i. Att gifta

³²Hjärpe 2005:34-35

³³Johansson 2002:27

sig innebär också att man kan ha en sexuell relation utan att bryta några religiösa tabun.³⁴ Fram till år 2000 var det omöjligt att upplösa ett 'urfi-äktenskap. Den nya lagen löste problemet att ha en stor mängd människor som officiellt inte är gifta, men som inte kan gifta sig officiellt eftersom de är bundna till någon annan person. Den nya lagen har gett 'urfi-äktenskapen en semiofficiell ställning.³⁵

Det lagförda äktenskapet

Den lagstiftning som reglerar familjelagen finns i lagsamlingen

الأحوال الشخصية للمسلمين طبقا لاصول تعديلات

*Muslimernas civilrätt i enlighet med de senaste modifieringarna.*³⁶

Regler för äktenskap

Ett äktenskap är i Egypten i det närmaste ett kontrakt som skrivs mellan två parter. I kontraktet kan parterna ställa villkor. I kontraktet kan kvinnan till exempel kräva att ha rätten att arbeta eller utbilda sig, något hon annars inte har rätt till utan sin makes tillstånd³⁷. Kontraktet skall godkännas av en officiell äktenskapsförrättare ma'dūn och upprättas i tre kopior; en till mannen, en till kvinnan och en till den folkbokföringsansvarige.³⁸ För att ett äktenskap skall kunna ingås skall mannen ha

³⁴ Johansson 2002:44-45

³⁵ Johansson 2002:27-28

³⁶ Johansson 2002:20

³⁷ Johansson 2002:29

³⁸ §24 Justitieministerns beslut 1955, genom beslut från justitieministern 25 december 1961, Johansson 2002:21

uppnått 18 års ålder och kvinnan 16.³⁹ För att en äktenskaplig fråga skall kunna ta upp i domstol krävs att mannen har fyllt 18 år och kvinnan 16 när målet reses.⁴⁰

Hustrun har rätt till underhåll från maken från bröllopsdagen men riskerar att förlora detta om hon vägrar lyda sin make, inte överlämnar sig till honom sexuellt eller lämnar huset utan hans tillstånd.⁴¹

Regler för skilsmässa

Egyptisk lagstiftning har tre typer av skilsmässa: *ṭalāq*, *ṭatlīq* och *xul‘*. Skilsmässoformen *ṭalāq* brukar översättas med ”förkastande” eller ”förnekande” och är den vanligaste typen av skilsmässa. *ṭalāq* representerar en mans rätt att skiljas från sin hustru.⁴² *ṭatlīq* är mer ovanligt och betecknar den skilsmässa som uppstår när en domstol beslutar att skilja två gifta åt, till exempel när en konflikt uppstått mellan makarna. En skilsmässa kan vara återkallerlig (*ṭalāq raj‘ī*) eller oåterkallerlig (*ṭalāq bā’in*). I en återkallerlig skilsmässa kan äktenskapet tas upp igen med samma kontrakt fortfarande gällande. I ett oåterkalleligt måste ett nytt kontrakt ingås om makarna önskar gifta sig igen. Maken har alltid rätt att skiljas från sin hustru och detta kan ske utan en juridisk process.⁴³ Kvinnan har rätt att begära skilsmässa till exempel om hon kan bevisa att mannen skadar henne, om hon lider andlig eller materiell skada när mannen tar sig ytterligare en hustru, om mannen inte betalar underhåll, om kvinnan

³⁹ §33 Justitieministerns beslut 1955, tillägg genom justitieministerns beslut 24 maj 1956, Johansson 2002:21

⁴⁰ §17 lag 1:2000, Johansson 2002:21

⁴¹ §1 lag 25:1929, genom lag 100:1985, Johansson 2002:22

⁴² Welchman 2007:107

⁴³ Johansson 2002:20

lider skada av att mannen är frånvarande mer än ett år, om mannen insjuknar i allvarlig kronisk sjukdom eller om han är impotent.⁴⁴

Skilsmässoformen xul' är en speciell typ av skilsmässa som innebär att kvinnan begär skilsmässa från sin make utan stöd i något av lagens giltiga skäl. För att kvinnan skall kunna ta ut xul' förutsätter det att hon säger upp sina finansiella rättigheter och lämnar tillbaka hemgiften till maken.⁴⁵

Försök till försoning mellan parterna är obligatorisk innan domstolen ger sitt slutliga uttalande. Om paret dessutom har barn krävs två försoningsförsök med mellan 30 och 60 dagar emellan.⁴⁶ Så länge kvinnan har vårdnaden om barnen har hon rätt att bo kvar i huset.⁴⁷

För kvinnor finns en obligatorisk väntetid 'idda från det att skilsmässan träder i kraft tills hon får gifta om sig. Syftet med väntetiden är att kunna fastställa om kvinnan är gravid eller inte för att i sin tur veta vem som är far till barnet. Väntetiden är 60 dagar om kvinnan får sin menstruation och 90 dagar om hon inte får sin menstruation.⁴⁸

Kvinnoorganisationer och partier

Musawah

Musawah, *Jämställdhet*, är en globalrörelse som verkar för jämställdhet i den muslimska familjen. Den startades på initiativ av organisationen Sisters in Islam och en

⁴⁴ §6 lag 25:1929, § 11 1979, genom lag 100:1985; Welchman 2005:83,206 ; Johansson 2002:23–25

⁴⁵ §20 lag 1:2000, Johansson 2002:20,21,25

⁴⁶ §18 lag 1:2000, Johansson 2002:23

⁴⁷ §18 bis 3 lag 25:1929, genom 1985; Welchman 2007:130, 219

⁴⁸ §22 lag 1:2000, Johansson 2002:23

planeringskommitté bestående av icke-statliga organisationer, aktivister, akademiker, beslutsfattare och gräsrotter från elva länder år 2007. Idag är individer och icke-statliga organisationer från 48 länder delaktiga i Musawahs arbete .⁴⁹

Egyptian Center for Women's Rights

Egyptian Center for Women's Rights (ECWR) är en icke-statlig organisation som startades av sex kvinnor i där al-salām-kvarteret i Kairo 1996. Organisationen startade med syftet att bistå fattiga kvinnor med juridisk vägledning. Idag är verksamheten utökad till att sprida kunskap om kvinnors rättigheter och stärka kvinnor att delta i det offentliga livet med särskilt fokus på kandidaturer i val och i att rösta. De bevakar också diskrimineringen, utnyttjande av och våld mot kvinnor. ECWR har också en konsultativ status i FN:s ekonomiska och sociala råd. ECWR stöds av en mängd grupper, till exempel European Union Initiative for Democracy and Human Rights Micro Projects och Global Fund for Women.⁵⁰

Partier

Egypten hade ett enpartisystem fram till 1978. Det nuvarande systemet innebär att presidenten utser en kommitté vars syfte är att godkänna nya oppositionspartier. Det är förbjudet att grunda partier på grund av kön, religion eller etnicitet. 2007 fanns det 21 stycken godkända oppositionspartier. Systemet är uppbyggt så att det sittande regeringspartiet Nationaldemokratiska partiet (NDP) ska vinna de politiska valen. Oppositionella partier har rätt att samlas och ge ut tidningar, men NDP:s stora makt gör att de ändå inte påverkar politiken i särskilt stor utsträckning.⁵¹

⁴⁹ Musawah حقائق من الداخل (elektronisk resurs 2010)

⁵⁰ ECWR حملة وصول النساء للعدالة (elektronisk resurs 2010)

⁵¹ Utrikespolitiska Institutets Landguide\Egypten\Politiskt system (elektronisk resurs 2010)

Nationaldemokratiska partiet (NDP)

Regeringspartiet Nationaldemokratiska partiet *al-ḥizb al-dimuqrāṭī al-waṭānī* styrs av president Hosni Mubarak där hans son får ett större och större politiskt ansvar. Partiet bildades 1978 av Anwar Al-Sadat, som ledde partiet fram till 1981, då han blev mördad. Ideologiskt pendlar partiet mellan kapitalism och socialism och den vaga ideologiska förankringen har öppnat upp för motsättningar inom partiet. Partiet fungerar i första hand som styrelseapparat och har stor makt över den offentliga sektorn, fackförbunden och massmedia.⁵²

Nya Wafd-partiet (NWP)

Det Nya Wafd-partiet, *ḥizb al-Wafd al-jadīd*, är det största officiella oppositionspartiet. Det är dotterparti till Wafd-partiet, *ḥizb al-Wafd*, som startades 1907. Wafd-partiet var från början den delegation som skapades för att kräva Egyptens självständighet från brittiskt styre vid Versailleskonferensen efter Första världskriget. Delegationen blev därefter ett nationalistiskt parti för muslimer och kopter och fick egen majoritet i det första parlamentsvalet 1924, men avsattes senare av britterna.⁵³ Partiet existerade fram till 1953, då det upplöstes av en lag som förbjöd alla politiska partier förutom regeringspartiet. Nya Wafd-partiet bildades 1978 efter att president Anwar Sadat återinförde ett flerpartisystem 1976. I parlamentsvalen 1984 ingick Nya Wafd-partiet i allians med Muslimska brödrskapet och fick tillsammans 58 av parlamentets 448

⁵² Utrikespolitiska institutets Landguide\Egypten\Politiskt system (elektronisk resurs 2010)

⁵³ Utrikespolitiska institutets Landguide\Egypten\Äldre historia (elektronisk resurs 2010)

platser. Detta gjorde dem till det nästa största blocket efter regeringspartiet NDP.⁵⁴ Partiet förordar privatisering och politisk liberalisering.⁵⁵

Muslimska brödrskapet

Muslimska brödrskapet, al-ixwān al-muslimūn, bildades 1928 av Hasan al-Banna och var en reformrörelse som byggde på en återgång till koranen och islams principer. Rörelsen startade moskéer, skolor och kliniker och blev politiskt aktiv under 1930-talet och arbetade mot det brittiska styret.⁵⁶ Rörelsen är inte ett erkänt politiskt parti i Egypten, men räknas som den största oppositionsrörelsen. Organisationen är förbjuden sedan 1954, men man räknar med att ungefär en femtedel av parlamentet består av dess medlemmar. Muslimska brödrskapets politiker ställer upp som oberoende kandidater eller som medlemmar ur andra partier.⁵⁷

Avhandling

Debatten kring familjelagstiftning i Egypten

I den debatt som för närvarande råder kring familjelagstiftningen i Egypten just kan jämställdhetsaspekterna reduceras till två huvudfrågor: Skall lagsystemet ha sekulär eller religiös grund? och vilken roll ska familjen spela i det moderna Egypten? .

⁵⁴ Quandt 1988:44-45

⁵⁵ Utrikespolitiska institutets Landguide\Egypten\Politiskt system (elektronisk resurs 2010)

⁵⁶ Lapidus 1988:528

⁵⁷ Utrikespolitiska institutets Landguide\Egypten\Politiskt system (elektronisk resurs 2010)

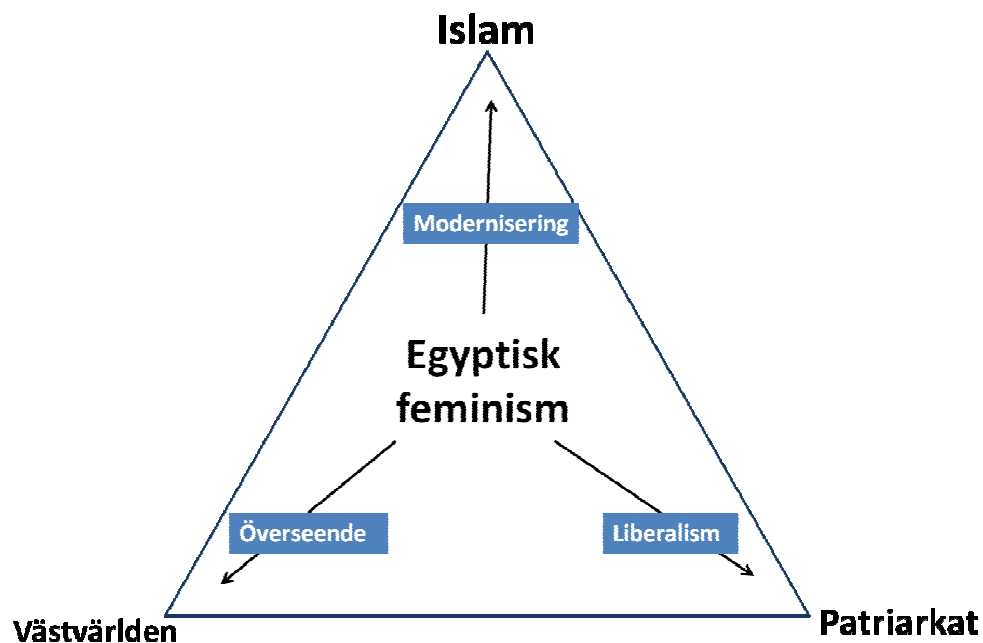
Det egyptiska lagsystemets identitet

Lama Abu-Odeh menar i ”Egyptian Feminism: Trapped in The Identity Debate” att den egyptiska feministiska rörelsen har hamnat i kläm mellan debatten om jämställdhetsreformer i familjelagstiftningen och debatten om det egyptiska lagsystemets natur.⁵⁸ Utan att avgöra om det egyptiska lagsystemet skall ha sekulär eller religiös grund kan inte debatten om kvinnans frigörelse fortsätta. Under hela 1900-talet var den feministiska rörelsen allierad med liberala röster som utgjordes av upplysta liberala *‘ulamā’*, religiösa lärde, och den sekulära nationalistiska eliten.⁵⁹ Denna allians tvingade den feministiska rörelsen att slåss på tre fronter samtidigt. Den feministiska rörelsen behövde samtidigt verka för att modernisera islam genom omtolkningen av de religiösa texterna, försvara västvärlden för att legitimera ytterligare västinspirerade lagreformer för jämställdhet samt bekämpa patriarkatet. Anledningen till dessa tre är att de två vanligaste argumenten mot en jämställdhetsreform som bekämpar patriarkatet är a) att den är icke-islamisk eller b) att den är västerländsk.⁶⁰

⁵⁸ Ur *Islamic Law and The Challenges of Modernity* (Haddad och Stowasser red.) 2004

⁵⁹ Abu-Odeh 2004:184

⁶⁰ Abu-Odeh 2004:196-198

Figur 1. Den egyptiska feminismens trefrontskrig enligt Abu-Odeh (2004)

Abu-Odeh delar upp jämställdhetsdebattens aktörer på en höger-vänsterskala. Hon menar att synen på vilken identitet lagsystemet skall ha och hur man ser på reformer i familjelagstiftningen är två skilda uppdelningar och att den som står till höger i den ena frågan inte nödvändigtvis står till höger i den andra.⁶¹

Den syn man har på reformer inom familjelagstiftningen är tätt sammankopplad med vilken syn på genus man har. Högerens ståndpunkter utgår ifrån en särartsfeministisk tanke om könen kompletterande roller och i islamsk kontext det Abu-Odeh kallar *transactional reciprocity*, affärsmässig ömsesidighet: att mannen upprätthåller och kvinnan lyder. De personer som ställer sig bakom denna ståndpunkt är 'ulamā' och de konservativa religiösa intellektuella. Även islamsk feminism faller i denna kategori, då de menar att affärsmässig ömsesidighet är det sunda sättet för relationer mellan könen

⁶¹ Abu-Odeh 2004:185

att fungera. Den islamska feminismen anser inte att ojämställdheten beror på mäns strukturella makt över kvinnors liv, utan att de missbrukar den makt och det ansvar som de har fått. Ett lika stort problem är kvinnor som försöker ta sig in på männens arena och utföra de uppgifter som tillhör män.⁶²

Den politiska mittfåran kan delas upp i två undergrupper. I den första undergruppen blandas den religiösa högerens krav på ökat islamskt utrymme i lagstiftningen och den liberala feminismens krav på kvinnors jämställdhet med män. Denna grupp utgörs främst av den sekulära manliga eliten och används till exempel av Högsta Författningsdomstolen (The Supreme Constitutional Court of Egypt). I den andra subgruppen återfinns den liberala feminismen som baseras på de rättsliga begreppen (legal concepts) jämställdhet, självständighet och samtycke. Egyptisk feminism har sedan början av 1900-talet vidhållit denna ståndpunkt.

Vänsterns ståndpunkt är liberal feminism. Ifråga om synen på genus är skillnaden mellan mittfåran och vänstern obefintlig. Det som skiljer mittfåran och vänstern åt är istället vänsterns mer sekulära synsätt. Vänstern associerar sig varken med kristna eller med muslimer utan utgår istället från tanken på sekulära rättigheter, till exempel genom FN:s deklaration över mänskliga rättigheter. De menar att religion är en privatsak som inte bör utgöra en grund för kvinnlig frigörelse. Enligt Abu-Odeh finns det ingen radikalfeminism i Egypten med undantag av den kända feministen Nawal Sādawi. Hon menar att det sexuella förtrycket mot kvinnor är det arabiska patriarkatets kärna och att detta symboliseras av den kulturella besattheten av kvinnans oskuld.⁶³

Tabell 1. Vänster-högerskala över synen på genus och reformer i familjelagstiftningen enligt Abu-Odeh (2004)

⁶² Abu-Odeh 2004:186-187

⁶³ Abu-Odeh 2004:187-188

	Vänster	Mittfåran	Höger
Åsikt	Liberal feminism, mänskliga rättigheter, sekulärt	Kompromiss av religiös lag och kvinnors jämställdhet, liberal feminism	Särartsfeminism, affärsmässig ömsesidighet, mer religiös lag
Anhängare	Ej angivet.	Manliga sekulära eliten, Högsta författningsdomstolen	'ulamā', konservativa religiösa intellektuella

När det gäller frågan om lagsystemets identitet finns det också spridda åsikter längs höger-vänsterskalan. Högern anser att lagstiftningen bör vara religiöst grundad. Högern är mycket kritisk till en västerländsk lagstiftning, eftersom Egypten är muslimskt och Egypten genom en västerländsk lagstiftning riskerar att förlora kontakten med sina muslimska rötter.⁶⁴ De som sympatiserar med högern är 'ulamā', konservativa religiösa intellektuella och Al-Azharuniversitetet. Mittfåran förespråkar en legal hybrid mellan det islamska och det västerländska. Deras ledord är modernisering av lagsystemet, gärna med västerländska lagar. Det nuvarande lagsystemet med en religiöst grundad familjelagstiftning med sekulär lag på alla andra områden är ett resultat av centerns politik. Vänsterns ståndpunkt är oklar vad gäller familjelagstiftningens identitet.⁶⁵

Tabell 2. Vänster-högerskala över synen på lagsystemets identitet⁶⁶

⁶⁴ Abu-Odeh 2004:189

⁶⁵ Abu-Odeh 2004:188-196

⁶⁶ Abu-Odeh 2004:188-196

	Vänster	Mittfåra	Höger
Åsikt	Oklar ståndpunkt	Legal hybrid mellan islamskt och västernländskt. Modernisering av lagsystemet.	Islamskt grundat lagsystem. Autenticitet är viktigt.
Anhängare	Ej angivet.	Manliga sekulära eliten, Högsta Författningsdomstolen.	'ulamā', konservativa religiösa intellektuella och Al-Azhar-universitetet

Abu-Odeh menar att den egyptiska feministiska rörelsen nu har börjat byta allierade. Från att tidigare ha varit nära sammankopplade med den manliga sekulära makteliten söker sig nu den feministiska rörelsen mot 'ulamā' och religiösa intellektuella. De kulturella religiösa är höger när det gäller lagens identitet, men i mittfåran när det gäller genus.⁶⁷ Detta innebär, enligt Abu-Odeh att den feministiska rörelsen slipper slåss på tre fronter och finna sig i de kompromisser som den manliga sekulära eliten arbetat fram. Den feministiska rörelsen är villig att lägga sekulär lagstiftning åt sidan för att kunna driva liberalfeministiska reformer framåt.⁶⁸

Familjens roll i Egypten

Egypten är ett familjebaserat samhälle. Livet byggs upp kring relationerna inom släkten och till andra familjer. Individualism ses som något negativt och som ett resultat av

⁶⁷ Abu-Odeh 2004:201

⁶⁸ Abu-Odeh 2004:202

gruppens sönderfall. Vuxna människor förväntas leva som gifta, men möjligheten att gifta sig beror på den ekonomiska situationen.⁶⁹ Just nu ser vi i Egypten att familjen är i förändring. Yves Gonzalez-Quijano, professor i modern arabisk litteratur vid universitetet i Lyon, skriver på sin blogg *Culture and Politics in The Arab World* att antalet ogifta unga ökar och att nio miljoner personer över 35 år är officiellt ogifta. Denna höga siffra förklaras delvis av det stora antalet hemliga äktenskap i Egypten. De tusentals barn som föds i dessa oregistrerade relationer saknar helt legal status, eftersom kvinnor inte har rätt att registrera nyfödda barn i Egypten.⁷⁰ Fler och fler kvinnor studerar och arbetar också utanför hemmet. Kvinnors delaktighet på arbetsmarknaden har ökade från 1966-1944 från 4,2 till 22 %.⁷¹ Under 1900-talet kom nya ideal om äktenskap där två individer gör ett livslångt val att leva tillsammans på grund av kärlek, vilket också befasts genom media. Trots att islamister än idag verkar för ett asymmetriskt maktförhållande mellan man och hustru talar de också numera om kärlek.⁷²

Debatten kring xul' har inte avstannat sedan det infördes år 2000 och några av de vanligaste motargumenten är att antalet skilsmässor kommer att öka och att familjen kommer att gå under.⁷³ Som ett exempel på detta beskriver Welchman hur egyptiska tjänstemän, när lagen om xul' skulle införas, inte ville associera xul' med kvinnorörelsen utan motiverade införandet med att det skulle säkra och ge stabilitet åt

⁶⁹ Johansson 2002:31-33

⁷⁰ Gonzalez-Quijano (elektronisk resurs 2010)

⁷¹ Johansson 2002:39

⁷² Lindbekk 2009:98

⁷³ Welchman 2007:113-114

familjen.⁷⁴ Debatten om polygami är fortfarande aktuell, trots att debatten tog fart redan under början av 1900-talet. Den tidiga feministiska rörelsen ansåg att polygami var otidsenligt och motsatsen till den moderniseringsrörelsen ville frambringa.⁷⁵ De egyptiska lagreformerna som har begränsat polygamin, till exempel genom att ålägga mannen informationsplikt till sin första fru och genom att göra polygami till ett legitimt skäl för skilsmässa, har varit inspirerade av det västerländska synsättet på kärlek som grund för ett äktenskap. Den egyptiska staten önskar dock att män skall vara familjeöverhuvuden, men att deras lojalitet skall ligga hos staten.⁷⁶ I förlängningen blir det lättare för staten att kontrollera männen som i sin tur kontrollerar kvinnor och barn, än för staten att kontrollera män, kvinnor och barn samtidigt.

Den egyptiska feministiska rörelsen har sedan starten identifierat en mängd legala aspekter som institutioner för mäns makt över kvinnor. Bland dessa aspekter finns barngifte, mäns automatiska rätt till skilsmässa, polygami och lydnadsdoktrinen som hustrun har att följa gentemot sin make.⁷⁷ I artikeln *قصة حقوق المرأة المصرية التي لم تُرو*, *Sanningen om egyptiska kvinnors rättigheter som det inte talas om*, skriver Rasha Dewedar att 96 % av kvinnorna i Egypten har blivit utsatta för könsstympning och att barnäktenskap och hustrumisshandel är vanligt.⁷⁸

⁷⁴ Welchman 2007:113

⁷⁵ Welchman 2007:77

⁷⁶ Lindbekk 2009:96

⁷⁷ Abu-Odeh 2004:198

⁷⁸ Dewedar 2010

فحسب إحصائيات نشرتها منظمة اليونسيف في الأعوام 1997 – 2007 تعرّضت 96% من النساء في الفئة العمرية من 15 – 49 سنة لعملية الختان (تشويه الأعضاء التناسلية)، كما يبقى زواج الأطفال مشكلة سائدة

Enligt statistik som organisationen UNICEF publicerat utsattes 96 % av kvinnorna i åldern 15-49 år för könsstympning 1997-2007 och barnäktenskap fortsätter att vara ett omfattande problem. /.../

Det stora problemen med könsstympning och barnäktenskap återstår alltså trots att båda är förbjudna enligt lag.⁷⁹

Undersökta partier och organisationer

Nationaldemokratiska partiet (NDP)

Den information NDP förmedlar på sin arabiska respektive engelska hemsida skiljer sig åt. På den engelska sidan beskriver partiet mycket av sina tankar kring hur kvinnor ska uppmuntras att ta mer plats i samhället, starta företag och hur familjelagstiftningen ska förändras. På den arabiska sidan saknas denna typ av information helt.⁸⁰

På NDP:s engelska hemsida börjar partiet med att anknyta till den feministiska diskurs som har pågått i väst sedan 70-talet. De skriver att kvinnors villkor varierar efter deras ålder och geografiska utgångspunkt, utbildningsnivå och yrkestillhörighet. Samma sak hade man, anser jag, kunnat se i en svensk text med tillägg som religiös tillhörighet och sexuell läggning.

⁷⁹ Dewedar 2010

⁸⁰ NDP *Role of Women* (elektronisk resurs 2010)

Familjelagstiftningen utgör en av fem åtgärder som NDP anser vara nödvändiga för att stärka kvinnors ställning i Egypten.⁸¹ NDP börjar med att beskriva den tidigare lagstiftningen och förbättringen av kvinnans ställning i Egypten. Där tar de bland annat upp införandet av xul' och möjligheten att bryta ett 'urfi-äktenskap, vilka båda infördes år 2000. De lyfter också fram att de 2004 instiftade familjedomstolar och gav barn till egyptiska kvinnor automatiskt medborgarskap, något som fram till dess varit förbehållet barn till egyptiska män.

NDP skriver att ett stort problem är att det finns för många olika lagar som behandlar familjelagstiftningen och att det är oombärligt för egyptiska familjers stabilitet att sammanlägga alla lagtexter som har med detta att göra.⁸² Följaktligen, skriver NDP, finns det ett behov av en ny familjelagstiftning där alla rättigheter och plikter som finns inom familjen förs samman för att hjälpa domare att döma i mål som lagen inte direkt berör. Slutligen skriver NDP att de, på grund av det stora behovet av en ny lag, snart kommer börja skissa på ett lagförslag samt att detta kommer ske genom utökad dialog och konsultation med det civila samhällets organ.

Det finns inget publiceringsdatum för NDP:s artikel om kvinnans roll i Egypten. Det är därför svårt att se hur länge sedan NDP skrev att de *snart* kommer börja skissa på en ny lagstiftning. Klart är dock att de inte är nöjda med den nuvarande lagstiftningen. De lyfter dock inte fram någon särskild lagändring eller ny lagstiftning som behövs, utan talar bara om vikten av att sammanföra alla lagar som har med familjen att göra till en samlad text.

⁸¹ NDP *Role of Women* (elektronisk resurs 2010)

⁸² NDP *Role of Women* (elektronisk resurs 2010)

Nya Wafd-partiet

Nya Wafd-partiet beskriver på sin hemsida sina ståndpunkter kring kvinnors ställning i ett valprogram med titeln المرأة والطفل, *Kvinnan och barnet*.⁸³ Här presenterar Nya Wafd-partiet nio punkter för att förbättra kvinnors och barns situation. Ingen av dessa punkter berör explicit familjelagstiftningen, men de saker som nämns kan ändå i någon mån kopplas hit.

Nya Wafd-partiet börjar med att säga att de anser att kvinnorna utgör hälften av samhället och att de har en central roll i familjen, samhällslivet och nationen.

يؤمن الوفد بأن المرأة هي نصف المجتمع, ولها دور رئيسي في حياة الأسرة والمجتمع والوطن

Wafd anser att kvinnorna är halva samhället och att hon har en huvudroll i familjelivet, samhället och nationen

Programmet går ut på att garantera kvinnor rättigheter av olika slag. Nya Wafd-partiet vill att kvinnor skall få samma rätt till utbildning som män, få obegränsad rätt att delta i politiska val, nomineringar och inneha administrativa poster samt utökad rätt till familjeplanering. Utökad rätt till familjeplanering skall uppnås genom en nationell plan för domstolarna med alla dess institutioner samt alla hälsorelaterade, sociala-, religiösa- och civila organisationer.

التوسع في جهود تنظيم الأسرة باعتبارها قضية حيوية لمستقبل البلاد وضمان الحياة لشعبها, وذلك من خلال خطة قومية محكمة تشارك فيها كافة أجهزة ومؤسسات الدولة الصحية والاجتماعية والدينية ومنظمات المجتمع المدني

Utbyggnaden av familjeplaneringsinsatserna är en viktig fråga för landets framtid och en garant för folkets liv, och denna bör ske genom en välutformad nationell plan där alla organ och institutioner som arbetar med hälsa, sociala frågor och religion samt det civila samhällets organisationer deltar.

⁸³ Nya Wafd-partiets Valprogram المرأة والطفل (elektronisk resurs 2010)

Nya Wafd-partiet vill också anta lagar som garanterar kvinnors rättigheter och reglerar arbetet i förhållande till förlossning och barnuppfostran.

تبنى التشريعات والقوانين التي تكفل حقوق المرأة, وتنظم علاقتها بالعمل في حالة الولادة وتربية الأطفال.

Anta lagar som garanterar kvinnors rättigheter och som reglerar förhållandet till arbetet vid förlossning och barnuppfostran.

Att ge kvinnor samma rätt till utbildning som män motiveras med att kvinnor skall kunna spela en roll i förberedelserna för nästa generation. Moderskapet är viktigt och kvinnan skall arbeta inom vård och omsorg.⁸⁴

للمرأة دور مهم في العمل المدني, وبخاصة في مؤسسات رعاية الأمومة والطفولة ورعاية الأطفال الذين حرّموا من الحياة الكريمة داخل أسرة

Kvinnor har en viktig roll i det civila arbetet, särskilt i institutioner som har hand om moderskap, barndom och vård av barn som har förvägrats ett värdigt liv inom familjen.

Fyra av de nio punkterna behandlar barn.

Muslimska brödrskapet

Muslimska brödrskapet börjar sin text *The Role of Muslim Women in an Islamic Society* med att ta avstånd från västvärldens syn på kvinnor.⁸⁵ De anser att den

⁸⁴ Nya Wafd-partiets Valprogram المرأة والطفل (elektronisk resurs 2010)

⁸⁵ Muslimska Brödrskapet "The Role of Muslim Women in an Islamic Society" (elektronisk resurs 2010)

västerländska politiken har fråntagit kvinnan all sin värdighet.⁸⁶ Vidare ägnar organisationen stort utrymme åt att klargöra att kvinnor har samma värde som män.⁸⁷ Alla ställningstaganden argumenteras för med stöd av angivna koranverser och/eller hadither. Till exempel försvaras åsikten om att mannen skall vara familjeöverhuvud med sura 4:34.

As for the Qawwaamah (directing role) that men have over women as mentioned in Allah's saying {men are the protectors and maintainers of women} (Surat Al-Nisa'(4), ayah34).

Kvinnan är jämställd med mannen i det att hon har samma religiösa plikter och straffas enligt samma straffskala. Kvinnan har ansvaret för att nära, ge vägledning och förmedla den muslimska tron till kommande generationer. Kvinnans roll i islams historia erkänns och flera exempel ges på kvinnor under islams första period som stod profeten nära eller deltog i strid. Som exempel nämns Mohammeds hustru Khadija; den första som konverterade till islam, Somayya; en av de första martyrerna och Al-Rabiyya'; dotter till Mu'awaḍ, Umm 'Atiyya Al-Ansari, Umm Sulaym; fru till Abi Talha och Nusaybah dotter till Ka'b som deltog i striderna under islams första period. Muslimska brödrskapet poängterar att šarī'a förbjuder giftermål mot en kvinnas vilja och att alla kvinnor har full frihet att själva disponera sina tillgångar utan inflytande av en *maḥram*, någon som kvinnan är förbjuden att gifta sig med, till exempel sin far eller bror.

Kvinnan har dock en underordnad ställning inom tre områden: intellekt, tro och levnadsvillkor. Vad intellektet beträffar poängterar Muslimska Brödrskapet att detta

⁸⁶ Muslimska brödrskapets skrift "The Role of Muslim Women in an Islamic Society" (elektronisk resurs 2010)

⁸⁷ Muslimska brödrskapets skrift "The Role of Muslim Women in an Islamic Society" (elektronisk resurs 2010)

uteslutande gäller i vissa specifika fall, så som vid vittnesmål i juridiska processer där en kvinnas vittnesbörd är mindre värd än en mans. Kvinnans lägre ställning inom tron kommer inte av att hon har lägre människovärde, utan av att kvinnan är befriad från vissa religiösa plikter. Vad gäller levnadsvillkor är kvinnan lägre stående på så sätt att hon ärver en mindre andel än män vid arvsskifte. Det står dock uttryckligen att dessa tre områden inte innebär att kvinnor är underlägsna män.⁸⁸

In one saying, the Messenger (SAAS) said that women are less (than men) in mind, deen and fortune, however he has explained this saying in a manner that is consistent with the texts cited concerning the rights, dignity and honour of women. (...)The Messenger (SAAS) did not generalise (sic) this to other rights or to anything indicating a lesser status. (...) It does not imply anything other than this and is not generalised (sic) to degrade women into being inferior to men.

Mannen råder över kvinnan, vilket fastställs i fjärde surans 38:e vers: ”Männen vare kvinnornas föreståndare på grund av det företräde som Gud givit somliga framför andra”.⁸⁹ Muslimska brödrskapet menar att detta gäller inom familjen och i relationen mellan man och hustru. Ledarskapet kommer av att det är mannen som har försörjningsansvar över hustrun och barnen. Mannes ledarskap gäller dock inte över kvinnans egna tillgångar, de förfogar hon självständigt över.

Kvinnor skall täcka sig för alla män, utom för dem som är *maḥram* och skall heller inte vara ensam med en sådan man. Kvinnan skall kräva sina rättigheter, men göra detta på ett sätt där hennes blygsamhet, värdighet, dygd och helighet bevaras.

⁸⁸ Muslimska brödrskapets skrift ”The Role of Woman in an Islamic Society” (elektronisk resurs 2010)

⁸⁹ Koranen i översättning av Zetterstéen 1917

(...) though she should demand her rights and practise them accordingly, this practise should be such that her modesty, dignity, virtue and sanctity be preserved.

Kvinnan är härskare över hemmet ” The woman is also the lord of the house”⁹⁰ och hennes uppgifter är att ta hand om familjen och hålla hemmet i god ordning. Denna uppgift har företräde framför andra uppgifter. Mannen har dock rätt att låta sin fru arbeta utanför hemmet, men Muslimska brödrskapet anser inte att denna rätt skall regleras i lagtexten.

Muslimska brödrskapet anser att kvinnor har rätt att rösta, kandidera i val och inneha offentliga positioner. Den enda position kvinnor inte får inneha är presidentposten.

The only public office which it is agreed upon that women cannot occupy is the presidency or head of state.

Muslimska brödrskapet motiverar inte varför de anser att en kvinna inte skall inneha presidentposten. När det gäller poster inom rättsväsendet skriver Muslimska brödrskapet att olika rättspraxis har olika syn på huruvida kvinnor kan inneha det eller inte. Här menar Muslimska brödrskapet att man kan välja vilken av dessa tolkningar man vill använda i enlighet med šarī‘ans fundament.

De är för utbildning för både män och kvinnor, men tar avstånd från oblygsamhet och sammanblandning mellan könen. Kvinnor måste skylla sig och det skall finnas en särskild plats för kvinnorna i parlamentet så att sammanblandning inte sker. Slutligen skall kvinnor få arbeta inom områden där hon eller samhället anser att hon behövs, till exempel som läkare, lärare eller sjuksköterska.

⁹⁰ Muslimska brödrskapets skrift ”The Role of Woman in an Islamic Society”
(elektronisk resurs 2010)

Musawah

Musawah beskriver i sin rapport *حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة* *Sanningar inifrån: En internationell rapport om jämställdhet i den muslimska familjen* jämställdheten i den muslimska världen. De lyfter fram både de framgångar som nåtts på jämställdhetsfronten och de utmaningar som återstår.⁹¹

De presenterar reformen år 2000 som en stor framgång för Egyptens kvinnor lyfter särskilt fram att kvinnor fick rätt till xul‘ och försöken att korta de långa processerna för att få skilsmässa som två stora framsteg.

في محاولة لرفع العنت عن المرأة المصرية عند محاولتها إثبات “الضرر” بوصفه سببا للحصول على الطلاق، استحدث القانون رقم 1 لسنة 2000 “الخلع”، والذي ركز على توفير آليات لحل مشكلة طول الإجراءات

*I ett försök att minska svårigheten för den egyptiska kvinnan i sitt försök att bevisa ”skada” som anledning för att ta ut skilsmässa, introducerade lag 1 år 2000 xul‘ och fokuserade på att tillhandahålla mekanismer för att lösa problemet med långa [rätts]processer.*⁹²

De är också mycket positiva till att det i äktenskapskontraktet nu finns ett par tomma rader där paret själv kan skriva in sina egna villkor, till exempel att kvinnan har rätt att lämna hemmet eller studera utan makens tillåtelse.

⁹¹ Musawah (elektronisk resurs *حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة* (elektronisk resurs 2010)

⁹² Musawah (elektronisk resurs *حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة* (elektronisk resurs 2010)

في سنة 2000 تم تعديل عقد الزواج ليتضمن مساحة خالية تسمح للزوج والزوجة بإضافة بعض الشروط إلى العقد

År 2000 ändrades äktenskapskontraktet och innehåller [nu] tomt utrymme som möjliggör för brudgum och brud att lägga till några [egna] villkor i avtalet.

En reform som Musawah ser mycket positivt på är de nya vårdnadsregler som infördes år 2005. Lag 4 år 2005 slår fast att modern automatiskt har rätt till vårdnaden om sina barn tills de är 15 år. Domaren kommer då att fråga barnen om de vill fortsätta bo hos modern eller inte.

أدخل القانون 4 لسنة 2005 تعديلات على قواعد الحضانة تقضي بانتهاء حضانة الأم عند بلوغ الابن أو الابنة سن 15 سنة، وبعدها يسأل القاضي الابن أو الابنة عما إذا كان يرغب في الاستمرار في حضانة الأم أم لا

I lag 4 år 2005 infördes justeringar av vårdnadsreglerna. Vårdnaden tillfaller modern till dess sonen eller dottern uppnår 15 år. Efter det frågar domaren sonen eller dottern om han/hon önskar kvarstanna i moderns vård eller ej.

Musawah belyser också att Egypten verkar öppna upp sig för fler förändringar och reformer, inte minst på grund av de progressiva religiösa ledare som önskar göra en vidgning av texttolkningen för att göra samhällsförändringarna möjliga utan att göra våld på de heliga texterna.

هذا فضلاً عن أن التغيير يدعمه وجود فقه مستنير وحوار مع قيادات دينية تقدمية تدعو إلى التوسع في تفسير النصوص حتى تتسق مع التغييرات التي يشهدها المجتمع دون أن يكون في ذلك اجترار على النص المقدس نفسه.

Bortsett från detta [att Egypten verkar öppna sig för fler förändringar] stöds förändringen av en upplyst fiqh och en dialog med progressiva religiösa ledare som stödjer utvidgningen av texttolkningarna för att harmonisera dem med förändringarna som ses i samhället, utan att göra våld på den heliga texten själv.

Trots detta poängterar man att arbetet för jämställdhet stöter på patrull hos religiösa ledare. Musawah nämner både den koptiska kyrkans påve Shenouda II av Alexandria

och Al-Azharuniversitetets tidigare shejk Sheikh Jād Al-Haqq Ali Jād Al-Haqq som motståndare till jämställdhetsarbetet.⁹³ Sheik Gād Al-Haqq menade 1995 att arbetet för jämställdhet mellan könen kräver en förändring i den naturliga rollfördelningen mellan män och kvinnor och detta inte tillåts i varken koranen eller sunan.⁹⁴

أشار الشيخ جاد الحق علي جاد الحق، شيخ الأزهر السابق، في يوليو / تموز 1995 إلى أن الذهاب إلى أن تحقيق المساواة بين الرجل والمرأة يتطلب إحداث تغيير في الدور التقليدي للرجل وكذلك في دور المرأة في المجتمع والأسرة، فيه تجاوز لطبيعة الرجل والمرأة. وقال إن نصوص القرآن والسنة لا تجيز هذا التغيير

Azhar-universitetets tidigare shejk, Shejk Jād Al-Haqq Ali Jād Al-Haqq, påpekade i juli 1995 att förverkligandet av jämställdhet mellan man och kvinna kräver en förändring i den traditionella mansrollen, samt kvinnans roll i samhället och familjen, vilken bryter mot mannens och kvinnans natur. Han sade att koranens texter och sunnan inte tillåter denna förändring.

Trots de senaste årens framsteg är Musawah kritiska till en mängd saker i det rådande systemet. De lyfter fram en rad problem som kvinnor (och barn) möter som grundar sig i både lagsystemet och i andra samhälleliga faktorer.

Ett juridiskt problem är att en make under en skilsmässoprocess kan skicka in en olydnadsvarning mot sin fru. Hon har rätt att protestera mot denna inom 30 dagar. Om hon inte gör det kan hon bli utan underhåll, *nafaqa*, och ses enligt lagen som en olydig hustru som har lämnat hemmet utan sin makes tillstånd. Detta problem försvåras

⁹³ Musawah (elektronisk resurs) حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة (2010)

⁹⁴ Musawah (elektronisk resurs) حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة (2010)

ytterligare av att många familjedomstolar inte ser en hustrus protest i en familjedomstol som en giltig protest.⁹⁵

للأسف الشديد لا تعتد العديد من محاكم الأسرة بلجوء الزوجة إلى محكمة الأسرة أو إلى مكتب حل النزاعات الأسرية عند تلقيها إنذاراً بالطاعة

Tyvärre anser inte flera av familjedomstolarna att en hustrus protest i en familjedomstol eller på Kontoret för lösande av familjerättsliga tvister är en fullgod protest mot en olydnadsvarning.

Ett par av de saker som Musawah är kritiska till är att den lag som är fastställd inte följs av domarna. En majoritet av domarna beslutar inte om tillfälligt underhåll till hustrun och barnen, trots att detta är lagstadgat. Domarnas brott mot lagen utgör ett stort hinder för hustrun och barnen under en skilsmässotvist. Den utbredda korruptionen gör det också svårt för de domar som faktiskt fastställs att träda i kraft. Något som också bidrar till detta är att det saknas straff mot de makar som inte följer de domar familjedomstolen beslutat om.

Domarna i familjedomstolen är bristfälligt utbildade. Detta har resulterat i motsägande domar. Dessutom är de socialarbetare och psykologer som finns nyexaminerade och saknar adekvat utbildning.

Musawah utvärderar i sin rapport det nya system med familjedomstolar som infördes 2004. Systemet innebar att särskilda domstolar skulle hantera enbart familjerättsliga

⁹⁵ Musawah (elektronisk resurs) حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة (2010)

frågor för att garantera rättvis behandling genom domstolens spetskompetens⁹⁶. Musawah konstaterar i sin rapport att familjedomstolarna har blivit en besvikelse för alla inblandade. Familjedomstolarnas misslyckande beror inte bara på de problem som beskrivits ovan, utan också på grund av en rad praktiska skäl. Tanken var att familjedomstolarna skulle finnas nära där folk bor. Det är i lagen fastställt att familjedomstolarnas placering skall vara i distriktsdomstolarnas lokaler. Detta har inte genomförts och i verkligheten är det istället många som måste resa mycket långt för att infinna sig i domstolen under rättsprocessens gång. I domstolarna saknas det också faciliteter för att garantera hustruns och barnens integritet och säkerhet. Familjedomstolarna erbjuder inte heller tillräcklig information om hur systemet fungerar.

Egyptian Center for Women's Rights

Liksom Musawah beskriver Egyptian Center for Women's Rights hur verkligheten ser ut för många av Egyptens kvinnor, särskilt de som är allra fattigast.⁹⁷ De menar att kvinnors okunskap om sina rättigheter gör att kvinnor arbetar utan att få det de har rätt till av till exempel arbetsgivare. De beskriver vidare hur varken staten eller samhället ingriper mot det våld som kvinnor utsätts för av sina makar eller säkrar kvinnors rättigheter generellt. Det är ett problem att kvinnor tvingas gifta sig med den man som våldtagit henne, trots att denna lag avskaffades 1999, att de inte kan vänta någon hjälp från polisen och att de flesta kvinnor inte har råd med en advokat.

ونساء نجت من ممارسة العنف ضدها إلا أن المجتمع و السلطات يؤمنوا بأن هذه هي حقوق أزواجهن عليهن، نساء
تُجبر على الزواج من مغتصبيها في حين أنهن حاولن تحرير محضر ضدهم في قسم الشرطة

⁹⁶ Musawah (elektronisk resurs 2010) حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة

⁹⁷ ECWR حملة وصول النساء للعدالة (elektronisk resurs 2010)

(...) och kvinnor som undkommit våldet som utövats mot dem, fast samhället och myndigheterna tror att detta är deras makars rättigheter över dem, kvinnor som tvingas till giftermål med sina våldtäktsmän när de försöker göra en anmälan mot dem

ECWR skriver att de arbetar för att den egyptiska lagstiftningen skall vara fri från diskriminering av kvinnor och leva upp till de konventioner som finns kring kvinnors rättigheter och jämställdhet med män. De skriver också om att de rättigheter som kvinnor har överträds och att det finns håligheter i det legislativa systemet. De preciserar dock inte närmare vilka särskilda lagändringar de önskar se.

Diskussion

Både regeringspartiet NDP, Nya Wafd-partiet och de båda kvinnoorganisationerna ställer sig kritiska till den nuvarande utformningen av familjelagstiftningen.⁹⁸ Fyra av fem av de undersökta organisationerna är överens om att lagen som den ser ut just nu inte är tillräcklig. Regeringspartiet är den grupp som uttrycker sig mest konkret kring vad man vill uppnå i sitt jämställdhetsarbete. Det är dock anmärkningsvärt att de inte uttrycker samma idéer på arabiska som på engelska. Det är möjligt att NDP uttrycker sig såhär för att blidka väst och sprida en bild av ett pågående jämställdhetsarbete, trots att det i verkligheten inte finns någon politisk ambition. Nya Wafd-partiet däremot uttrycker sitt program helt på arabiska för sina väljare.

Nya Wafd-partiet lyfter fram att lagstiftningen måste skydda kvinnors rättigheter. Även om de inte preciserar vad de anser inte skydda kvinnors rättigheter i nuläget eller vilka förändringar de vill se mer konkret är det i alla fall så att de inte är nöjda med den nuvarande lagstiftningen. Det är också intressant att de vill öka kvinnans rätt till familjeplanering. Det är en fråga som varken regeringspartiet eller kvinnoorganisationerna har lyft.

⁹⁸ Se Bakgrund

Muslimska brödrskapet kommenterar aldrig Egyptens juridiska lagtext, men förefaller vara tämligen nöjt med rådande system. Det försvarar till exempel kvinnans lägre status i vittnesmål i domstol och vill inte se en lagstiftning som ger kvinnor rätt att arbeta utanför hemmet utan makens tillstånd.

Kvinnoorganisationerna ser problem med den rådande lagstiftningen, men preciserar inte exakt hur en förbättrad lagstiftning skulle se ut. De lyfter i högre grad än regeringspartiet NDP de sociala problemen, de patriarkala värderingar och den korruption som hindrar Egyptens kvinnor från att få tillgång till sina lagstadgade rättigheter.

Kvinnoorganisationernas och partiernas plats i debatten

Med utgångspunkt i Abu-Odehs forskning kring debatten i Egypten placerar sig kvinnoorganisationerna och partierna på en sekulär-religiös skala och en höger-vänsterskala.

Tabell 2. Fördelning mellan sekulära och religiösa röster i debatten.

Sekulära	Religiösa
NDP	Muslimska brödrskapet
Nya-Wafdpartiet	Musawah
ECWR	

I den sekulära gruppen placerar sig Nationaldemokratiska partiet, Nya-Wafd-partiet och Egyptian Center for Women's Rights. NDP och Nya Wafd-partiet använder sig inte av någon retorik för ökat religiöst inflytande. Istället betonar de kvinnans betydelse för och viktiga roll i familjen. ECWR använder sig inte heller av någon religiös argumentation eller anknytning, utan betonar istället vilken av de mänskliga rättigheterna.

Muslimska brödrskapet och Musawah placerar sig i den religiösa gruppen. Muslimska Brödrskapet hamnar här eftersom de uttalat vill ha ett mer islamiserat samhälle. Även Muslimska Brödrskapet betonar kvinnans roll i familjen. Musawah hamnar placerar sig i den religiösa kolumnen dels eftersom den bildades av Sisters in Islam, som är en

religiös organisation, och dels eftersom de talar om nytolkning av de religiösa texterna som en väg mot jämställdhet.

Tabell 3. Höger-vänsterfördelning mellan grupperna i debatten.

Vänster	Mittfåran	Höger
ECWR	NDP, Nya Wafd-partiet, Musawah	Muslimska Brödraskapet

Fördelningen i höger-vänsterskala baseras på organisationernas ståndpunkter och hur väl de överensstämmer med Abu-Odehs uppställning. ECWR placerar sig i vänsterblocket på grund av sin sekulära hållning, sin nära anknytning till mänskliga rättigheter och sin liberala feminism (som delas med mittfåran). Att de lyfter frågan om kvinnor som tvingas att gifta sig med sina våldtäktsmän kan också utgöra en koppling till radikalfeministen Nawal Sādawis tes⁹⁹ om det sexuella förtrycket mot kvinnorna som kärnan i det arabiska patriarkatet.

Nationaldemokratiska partiet utgör skolexemplet för ett parti i mittfåran. Deras politik är en kompromiss mellan de västerländska tänkesätten kring män och kvinnor som jämställda och påtryckningar från den religiösa högern att inte göra för radikala förändringar i lagstiftningen. De reformer som NDP har genomfört har begränsat, men inte förbjudit, precis i linje med Abu-Odehs resonemang. De betonar även kvinnans roll i familjen som viktig.

Nya Wafd-partiet betonar familjens betydelse, men önskar inte mer religiös lagstiftning. Deras inlägg om föräldraplanering skulle kunna ses som en anknytning till radikalfeminismen, men också till det liberala tankarna om självbestämmande.

⁹⁹ Abu-Odeh 2004:187-188

Musawah har en klar liberalfeministisk linje. De vill ha jämställdhet mellan könen och följer Abu-Odehs exempel på hur den feministiska rörelsen nu vänder sig mer mot konservativa religiösa för att få gehör för sina lagändringar. Detta speglas i Musawahs tal om nytolkning av religiösa texter och positiva kommentar kring progressiva religiösa ledare.

Muslimska brödrskapet är höger på alla skalor. De vill ha ett ökat inflytande av islam i rättsväsendet och vill inte lagstifta om kvinnas självbestämmande inom äktenskapet. De refererar till koranen i sin argumentation och nämner inte de mänskliga rättigheterna. Istället tar de avstånd från väst och dess kvinnosyn. De lyfter också fram kvinnans roll i familjen som viktig.

Slutsats

I synen på familjelagstiftningen råder en förvånansvärt stor konsensus mellan NDP, Nya Wafd-partiet och kvinnoorganisationerna. Både NDP, Nya Wafd-partiet, Musawah och ECWR är överens om att den rådande lagstiftningen inte är tillräcklig. NDP är mest konkret när de vill ersätta de lagar som berör familjen med en enda stor som ska förhindra motstridiga domar, men även Nya Wafd-partiet vill anta en lagstiftning som säkrar kvinnors rättigheter. Kvinnoorganisationerna beskriver hur de vill ha en lagstiftning som inte diskriminerar kvinnor och som lever upp till de internationella konventioner som berör kvinnors rättigheter. Musawah och ECWR lyfter på ett annat sätt än NDP fram de faktorer som inte är juridiska, men som får juridiska konsekvenser, till exempel hur domare inte följer lagen och att det saknas straff för makar som inte följer domstolarnas beslut.

Muslimska Brödrskapet avviker från de övriga med att försvara vissa av de frågor som försvårar kvinnors villkor i lagstiftningen, till exempel att avlägga vittnesmål. De önskar inte heller införa kvinnors rätt till utbildning eller arbete i lagtexten. De nämner inte explicit någon förändring i lagstiftningen som önskvärd, men av det de har skrivit att döma är det troligt att de inte vill se några förändringar.

Referenser och källor

Abu-Odeh, Lama (2004) Egyptian Feminism: Trapped in The Identity Debate, *Islamic Law and The Challenges of Modernity*, Haddad, Yvonne Yazbeck och Stowasser (red), Altamira Press, Oxford, Storbritannien

Brier, Laura (2005) Law: Modern Family Law, 1800-Present - Egypt, *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures*, volume II Family, Law and Politics, Suad Josph (ed), Brill Leiden-Boston

Hjärpe, Jan (2005) Šarī'a – gudomlig lag i en värld i förändring, Nordstedts, Smedjebacken, Sverige

Jad, Islah (2004) The NGO-isation of Arab Women's Movements, *Review of Women's Studies* 2, sidan 42-54

Johansson, Marie (2002) Mellan lag och norm – egyptisk äktenskaps- och skilsmässolagstiftning i ett rättssociologiskt perspektiv, Magisteruppsats 20p Uppsala Universitet, Institutionen för afro-asiatiska språk, Sverige

Lapidus, Ira M (1988) A History of Islamic Societies, Cambridge University Press, New York, USA

Lindbekk, Monika (2009) Polygyni i Egypt mellom regjering og disiplinær makt, *Babylon – Nordisk tidskrift for Midtøstenstudier* 2

Nasir, Jamal J (1990) The Islamic Law of Personal Status, Graham&Trotman, London, Storbritannien

Shaham, Ron (1991) Family and The Courts in Modern Egypt – A Study Based on The Decisions Made by The Šarī'a Courts, 1900-1955, University of Jerusalem, Förlaget Brill, Nederländerna

Quandt, William B, redaktör (1988) The Middle East – Ten Years After Camp David, Brookings Institution, Washington D.C, USA

Welchman, Lynn (2007) Women and Muslim Family Laws in Arab States, Amsterdam University Press, Amsterdam, Holland

Zetterstéen, Karl Vilhelm (1917) Koranen – översatt från arabiska, Wahlström & Widstrand, Stockholm, Sverige

Hänvisning till källor på Internet

Dewedar, Rasha, قصة حقوق المرأة المصرية التي لم تُروَ, *Historien om de egyptiska kvinnornas rättigheter som det inte talas om*, onsdagen den 30 juni 2010, <http://www.commongroundnews.org/article.php?id=27573&lan=en&sid=1&sp=0>

Egyptian Center for Women's Rights skrivelse حملة وصول النساء للعدالة, *Kampanj för kvinnans tillgång till rättsväsendet*, onsdagen den 31 mars 2010 http://ecwronline.org/index.php?option=com_content&task=view&id=333&Itemid=149

Gonzalez-Quijano, Yves, blogginlägget "About Marriage and Divorce in the Arab World på bloggen *Culture & Politics in The Arab Worlds*, onsdagen den 23 juni 2010, <http://arabpoliticsofculture.blogspot.com/2009/10/about-marriage-and-divorce-in-arab.html>

Musawahs skrift حقائق من الداخل: تقرير عالمي عن المساواة في الأسرة المسلمة – مصر, *Sanningar inifrån: Internationell rapport om jämställdheten i muslimska familjer - Egypten*, El-Khouly, Hadil, Romminger, Jana och Isa, Rosana (red), onsdagen den 31 mars 2010 <http://www.musawah.org/docs/pubs/home-truths/Egypt-GR-AR.pdf>

Muslimska brödraskapets skrivelse The Role of Muslim Woman in an Islamic Society, söndagen den 16 maj 2010 <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=4914>

Nationaldemokratiska partiets policy Role of Women, onsdagen den 7 april 2010 <http://www.ndp.org.eg/en/Policies/RoleOfWoman.aspx#5>

Nya Wafd-partiets valprogram المرأة والطفل, *Kvinnan och barnet*, lördagen den 15 maj 2010 <http://alWafdparty.org/details.aspx?t=prog&id=138>

Utrikespolitiska institutets landguides nätupplaga fredagen den 5 mars 2010

<http://www.landguiden.se.ezproxy.ub.gu.se/>

Egypten/Politiskt system *2010-03-05*

Egypten/Sociala förhållanden *2010-05-20*

Egypten/Äldre historia *2010-03-05*